

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УПРАВЛІННІ ГАЛУЗЕВОЮ СТРУКТУРОЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

***МАЗНІВ Г.Є., ПРОФЕСОР, ВЛАСЕНКО Т.В., СТ. ВИКЛАДАЧ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА***

Постановка проблеми у загальному вигляді. Низька ефективність державного регулювання аграрних підприємств України, переважне саморегулювання ринкових відносин, призвели до спаду виробництва сільськогосподарської продукції та фінансово-економічної кризи в країні.

За таких умов особливої важливості набуває розробка науково-обґрунтованих принципів державного регулювання, яка дозволяє забезпечити ефективне функціонування діяльності аграрних підприємств та покращити стан продовольчого забезпечення населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань державного управління та необхідність їх впровадження в аграрному секторі знайшли відображення у працях як закордонних так і вітчизняних вчених. Зокрема, теоретико-методологічні засади державного регулювання аграрної сфери висвітлено в роботах В.Г. Андрійчука, П.І. Гайдучького, І.І. Лукінова, Ю.О. Лупенка, М.Й. Маліка, О.М. Могильного, Д. Норта, О.М. Онищенко, П.Т. Саблука та інших. Проте, залишаються не достатньо висвітленими і потребують подальшого опрацювання комплексні підходи до вивчення механізму державного регулювання в управлінні галузевою структурою аграрних підприємств України.

Формування цілей статті. Метою даного дослідження є опрацювання теоретичних підходів та обґрунтування основних принципів державного регулювання в управлінні галузевою структурою аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу досліджень. На сьогоднішній день Україна перебуває в стані глибокої фінансово-економічної кризи, причинами якої стало загострення військової агресії з боку Російської Федерації, а також відсутність раціональної системи управління на різних рівнях, дієвих стратегій та програм розвитку з боку держави.

Організаційний механізм державного управління аграрним сектором також виявився неефективним. Сучасні умови потребують суттєвого переосмислення ролі держави та пошуку ефективних принципів регулювання, які будуть сприяти розвитку аграрних підприємств.

Світовий досвід економічно розвинутих країн свідчить про те, що для вирішення соціально-економічних проблем застосовується поєднання механізму державного регулювання та законів ринку. Принципи державного регулювання, закладені в основу розвитку та функціонування ринкової економіки, гарантують взаємоузгодженість економічних інтересів держави, різних суб'єктів господарювання, а також суспільства [1]. Вони забезпечують виконання «Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки» [2].

Поняття «принцип» походить від лат. *principium*, що означає центральне пояснення, що є основою створення або здійснення чогонебудь; внутрішнє переконання, погляд на речі, які зумовлюють норми поведінки; основа пристрою, приладу [3].

Принципи є важливим інструментарієм вимірювання та поліпшення якості державного регулювання, а також його застосування. Вони дозволяють встановлювати контекст для діалогу між зацікавленими сторонами та урядом. Принципи повинні застосовуватись до вивчення повного спектру альтернатив для досягнення політичних цілей, коли мова йде про розробку внутрішнього законодавства. Урядові відомства та незалежні регулятори можуть використовувати дані принципи при розгляді нових пропозицій та оцінці існуючих правил. Вони також можуть використовуватися для уникнення непотрібної бюрократичної тяганини, яка накладається на державний апарат.

На сьогоднішній день немає уніфікованого підходу до визначення принципів державного регулювання аграрних підприємств.

Власний підхід до формулювання таких принципів пропонує А.М. Огінський. Основними домінантами, на яких повинно будуватися державне регулювання аграрних підприємств він вважає: відповідність мети регулювання (управління) аграрним сектором цілям суспільного розвитку, системність та багатоканальність заходів, багатокритеріальний вимір при визначенні засобів впливу на аграрні відносини, а також синхронність за етапністю різних видів управління [4]. Як бачимо, автор пропонує уніфіковані принципи, які дозволяють забезпечувати регулювання будь-якої галузі національної економіки.

На наш погляд, такий підхід може суттєво обмежувати можливості державного регулювання при вирішенні вузькоспеціалізованих проблем аграрних підприємств.

На думку О.М. Могильного, до основних принципів державного регулювання аграрних підприємств належать: верховенство закону, гармонізація економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників із підприємствами 1-ої та 3-ої сфер агропромислового виробництва, екологічна доцільність або екологічний вимір ефективності державного регулювання, регіоналізація, послідовність та адекватність [1]. На наш погляд, наведені автором принципи враховують певні особливості аграрної галузі, яка є залежною від природно-кліматичних умов та має властиву тільки їй специфіку функціонування в ринковому середовищі, в якій присутній суттєвий дисбаланс галузевої структури аграрних підприємств.

М.А. Латинін вважає необхідною умовою державного регулювання для розвитку аграрних підприємств дотримання таких принципів, як пріоритетність та аграрний протекціонізм, передбачуваність і прозорість, системність і комплексність, послідовність і справедливість, екологічна доцільність, зрозумілість та ефективність [5]. Не заперечуючи важливості принципів пріоритетності та аграрного протекціонізму, який широко застосовується у багатьох країнах центральної та східної Європи, хотілося б зазначити, що в умовах активної фази реформування країни, яка відбувається на сьогоднішній день, вони можуть бути неефективними, а також гальмувати проведення реформ. Більшість програм аграрного протекціонізму були успадковані за часи планової економіки, яка довела свою неефективність та виявилася важким тягарем для національної економіки держави. Тому успішність таких інструментів в сучасних умовах ставиться нами під сумнів.

Разом з тим, обравши шлях до євроінтеграції треба зауважити, що членство України у Світовій організації торгівлі (СОТ) частково обмежує здійснення державою політики аграрного протекціонізму. Згідно з Додатком 2 угоди цієї міжнародної організації «Про сільське господарство», всі внутрішні заходи державної підтримки аграрного сектору умовно поділені на три скриньки «жовту», «зелену» та «блакитну». Переважна більшість протекціоністських програм нашої держави належать до «жовтої скриньки». Заходи «жовтої скриньки» передбачають скорочення бюджетного фінансування, недопустимість стимулювання державою розвитку окремих галузей та видів

спеціалізації аграрних підприємств. Низька ефективність такого фінансування пояснюється непрозорістю механізмів розподілу фінансової допомоги, перерозподілом коштів на користь суміжних галузей, відсутністю доступу до державної підтримки з боку малого бізнесу (селянських та фермерських господарств).

Тому, навіть після вступу України до СОТ, особливу увагу необхідно приділяти програмному плануванню, запровадженню системи моніторингу та звітності, щодо витрачання бюджетних коштів.

Н.М. Левченко вважає, що в контексті визначення стратегічних орієнтирів розвитку аграрних підприємств в умовах інтеграції до структур Європейського Союзу при визначенні основних принципів державного регулювання необхідно орієнтуватися на рекомендації СОТ, а також Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO) [6]. На нашу думку, такі принципи державно-регуляторних відносин можна віднести до загальноекономічних принципів, які дозволять нашій країні скорегувати цільову спрямованість та вектор державного регулювання.

Нижче наведемо основні принципи державного регулювання аграрних підприємств, які з урахуванням сучасних орієнтирів та викликів, на нашу думку, дозволять подолати труднощі неефективного державного регулювання аграрних підприємств.

До найважливішого принципу можна віднести принцип законності, який передбачає верховенство закону, тобто жорстке дотримання законів та всіх інших нормативних актів, чітке розмежування повноважень між суб'єктами законодавчої та виконавчої влади, а також між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади.

Другим важливим принципом є системність механізмів державного регулювання розвитку аграрних підприємств. Важливість даного принципу обумовлена функціонуванням аграрного сектора, як складної відкритої системи. Тому державне регулювання повинно охоплювати різні об'єкти управління та має виходити із системних засад у розв'язанні економічних, соціальних, екологічних та інших проблем.

Принцип адекватності потребує, щоб заходи державного регулювання були відповідними до тих економічних та політичних умов, які склалися в сучасному аграрному секторі і не заважали нормальному функціонуванню суб'єктів аграрного бізнесу.

Наступним принципом ми вважаємо екологічність державної регуляторної політики. Однією з специфічних особливостей аграрної

галузі є здійснення господарської діяльності в природному середовищі та висока вірогідність її негативного впливу на земельні, водні, лісові ресурси. Ця особливість відображається у необхідності господарюючих суб'єктів до відповідального ставлення до основних засобів виробництва. Земля потребує відтворення, збереження та підвищення родючості. Ліси та лісосмути – дбалоного ставлення та збереження. Водні ресурси – впровадження заходів з запобігання забрудненню, захисту підземних вод, збереження та відродження малих річок та інше. Ще одним викликом на сьогоднішній день є потреба у виробництві високоякісної екологічної продукції аграрного виробництва. Це напасть можливість з одного боку знизити руйнацію ґрунтів через запровадження адаптивних систем землеробства, забезпечить відтворення родючості ґрунту, зменшить використання хімічних засобів та заходів з меліорації. З іншого боку, дозволить підвищити ефективність функціонування підприємств шляхом їх спеціалізації на виробництві екологічної продукції [7], а також створити умови для формування ринку вітчизняної високоякісної продукції, яка буде здатною конкурувати як на внутрішніх так і на зовнішніх ринках.

Ще одним важливим принципом державного регулювання аграрних підприємств є принцип ефективності, який передбачає досягнення максимального економічного ефекту. Це виважені рішення при розробці заходів державного регулювання, які будуть забезпечувати вихід з фінансово-економічної кризи та сприятимуть стабілізації економіки.

Останнім важливим принципом державного регулювання є принцип прозорості. На сьогоднішній день спостерігається гостра недовіра до органів законодавчої та виконавчої влади з боку різних суб'єктів господарювання та суспільства в цілому. Тому виникає необхідність у відкритій роботі регулюючих органів, інформуванні громадськості про регуляторні дії державних та наглядових органів, а також про діяльність інших суб'єктів аграрного сектору.

Залучення до обговорення та розробки нормативних актів широкого кола громадськості: зацікавлених учасників, власників аграрних підприємств, професійні громадські організації, об'єднання та асоціації агровиробників, актуалізує проблему публічності аграрної регуляторної політики, підвищує ступінь зрілості громадського суспільства, дозволяє впроваджувати сучасні ефективні технології публічного управління (форсайт, «дорожня карта», державно-приватне партнерство, технології нового публічного менеджменту,

електронного урядування тощо) при розробці законодавчих актів та державних програм [8, 9].

Також, при дотриманні принципу прозорості, особливу увагу необхідно приділяти своєчасності та обов'язковості публікування нормативно-правових актів у сфері регулювання господарської діяльності аграрних підприємств, які приймаються державою.

Перелік цих принципів може доповнюватися новими, які можуть з'являтися у відповідь на запити аграрної економіки держави. І тут треба відзначити, що ключовим фактором впровадження політики державного регулювання в управлінні галузевою структурою аграрних підприємств є не кількість цих принципів, а жорстке дотримання та їх системне застосування при розробці нормативно-правових регуляторних актів, які дозволять вирішити соціально-економічні проблеми аграрного сектору.

Висновки. Неefективність державного регулювання аграрного сектору є однією з суттєвих причин фінансово-економічної кризи в країні, яка в свою чергу призвела до скорочення виробництва сільськогосподарської продукції.

Раціональне поєднання механізму державного регулювання в управлінні галузевою структурою аграрних підприємств та законів ринку дозволить забезпечити виконання «Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки».

Механізм реалізації заходів державного регулювання повинен ґрунтуватися на базових принципах державного регулювання. До них можна віднести: принципи законності, системності, адекватності, екологічності, ефективності та прозорості. Системне застосування та жорстке дотримання цих принципів в законотворчій та виконавчій діяльності державних органів дозволять покращити стан української аграрної галузі та сприятимуть розвитку і прибутковості аграрних підприємств.

Література.

1. Могиляний О.М. Регулювання аграрної сфери / О.М. Могиляний. – Ужгород : ІВА, 2005. – 400 с.
2. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16025>.
3. The principles and mechanisms of state regulation of business [Електронний ресурс]/ N. Mazij// Naukovy visnyk. – 2015. – № 8. – Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik8/fail/Mazij.pdf>.

4. Огінський А.М. Національна система сільського господарства: вступ до загальної теорії і практики державного управління/ А.М. Огінський. – К. : ІАЕ, 1999. – С. 126.

5. Латинін М.А. Теоретичні підходи щодо визначення механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України [Електронний ресурс] / М.А. Латинін // Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05lmaseu.pdf>.

6. Левченко Н.М. Принципи державного регулювання розвитку АПК в умовах інтеграції до європейського простору [Електронний ресурс] / Н.М. Левченко // Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/6/03.pdf>.

7. Ткачук В.І. Екологізація виробництва як пріоритет процесу диверсифікації аграрних підприємств / В.І. Ткачук // Ефективна економіка. – 2014. – № 4. – С. 6.

8. Olteanu Camelia Nicoleta. The mission of public administration in guaranteeing citizen's rights and freedoms/ Camelia Nicoleta Olteanu // Procedia – Social and Behavioral Sciences. – 2013. – № 81. – P. 167-170.

9. Власенко Т.В. Економічне оцінювання взаємовпливу основних чинників формування обсягу валової продукції сільського господарства в Харківській області / Т.В. Власенко // Наука й економіка. – 2007. – № 2(6). – С. 25-35.

References.

1. Mogilniy O.M. (2005). *Reguluvannya agrarnoi sferi [Adjusting the agricultural sector]*. Uzhgorod: IBA, p. 400 [in Ukrainian].

2. Edina kompleksna strategija rozvitku silskogo gospodarstva ta silskih teritorij na 2015-2020 roki [The only comprehensive strategy for the development of agriculture and rural areas in 2015-2020 years]. minagro.gov.ua/node/16025. Retrieved from <http://minagro.gov.ua/node/16025> [in Ukrainian].

3. Mazij N. (2015). The principles and mechanisms of state regulation of business. *Naukovyj visnyk*, No 8. Retrieved from <http://www.lvivacademy.com/visnik8/fail/Mazij.pdf> [in Ukrainian].

4. Oginskij A.M. (1999). *Nazionalna sistema silskogo gospodarstva [The national system of agriculture]*. Kyiv: IAE, p. 126 [in Ukrainian].

5. Latinin M.A. (n.d.). Teoretichni pidhodi shodo viznachennya mehanizmu derjavnogo reguluvannya rozvitku agrarnogo sektora ekonomiki Ukraini [Theoretical approaches to determine the mechanism of regulation of the agricultural sector Ukraine]. www.academy.gov.ua. Retrieved from <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05lmaseu.pdf> [in Ukrainian].

6. Levchenko N.M. (n.d.). Prinzipi dergavnogo reguluvannya rozvitku APK v umovah integrazii do evropeiskogo prostoru [The principles of state regulation of agricultural development in the integration into Europe]. *www.kbuapa.kharkov.ua*. Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/6/03.pdf> [in Ukrainian].

7. Tkachuk V.I. (2014). Ecologizazija virobniztva jak prioritet prozusu diversifikazii agrarnih pidpriemstv [Greening the production process as a priority the diversification of agricultural enterprises]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, No 4, pp. 6 [in Ukrainian].

8. Olteanu Camelia Nicoleta (2013). The mission of public administration in guaranteeing citizen's rights and freedoms. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, No 81, pp. 167-170 [in Ukrainian].

9. Vlasenko T.V. (2007). Ekonomichne ozinuvannya vzaemovplivu osnovnikh chinnikov formuvannya obsyagu valovoi produkzii silskogo gospodarstva v Kharkivskiy oblasti [Economic evaluation of interference of the main factors forming the volume of gross agricultural output in Kharkiv region]. *Nauka i ekonomika – Science and economy*, No 2(6), pp. 25-35 [in Ukrainian].

Анотація.

Мазнев Г.Є., Власенко Т.В. Принципи державного регулювання в управлінні галузевою структурою аграрних підприємств.

Метою дослідження є опрацювання теоретичних підходів та обґрунтування основних принципів державного регулювання в управлінні галузевою структурою аграрних підприємств. Теоретико-методологічною основою є базові положення теорії державного управління, наукові праці вчених, нормативно-правові акти. Використані абстрактно-логічний, історичний та монографічний методи дослідження. Обґрунтовано необхідність державного регулювання в управлінні галузевою структурою аграрних підприємств. Проаналізовані та запропоновані основні принципи сучасної системи державного регулювання аграрних підприємств. Наукова новизна полягає в обґрунтуванні основних принципів державного регулювання в управлінні галузевою структурою аграрних підприємств. Результати дослідження можуть бути використані органами державного регулювання при формуванні стратегічних напрямів регулювання аграрного виробництва. Подальші дослідження слід спрямовувати на розробку взаємозгоджених методів державного регулювання. Необхідно подолати не адаптивну модель державного регулювання, яка буде здатною відповідати новим цілям та пріоритетам державного регулювання та забезпечить продовольчу безпеку держави.

Ключові слова: публічне адміністрування, державне регулювання, принципи державного регулювання, управління галузевою структурою, аграрні підприємства, ефективність.

Аннотация.

Мазнев Г.Е., Власенко Т.В. Принципы государственного регулирования в управлении отраслевой структурой аграрных предприятий.

Целью исследования является разработка теоретических подходов и обоснование основных принципов государственного регулирования в управлении отраслевой структурой аграрных предприятий. Теоретико-методологической основой являются базовые положения теории государственного управления, научные труды ученых, нормативно-правовые акты. Используются абстрактно-логический, исторический и монографический методы исследования. Обоснована необходимость государственного регулирования в управлении отраслевой структурой аграрных предприятий. Проанализированы и предложены основные принципы современной системы государственного регулирования аграрных предприятий. Научная новизна заключается в обосновании основных принципов государственного регулирования в управлении отраслевой структурой аграрных предприятий. Результаты исследования могут быть использованы органами государственного регулирования при формировании стратегических направлений регулирования аграрного производства. Дальнейшие исследования должны быть направлены на разработку взаимосогласованных методов государственного регулирования. Необходимо преодолеть неадаптивную модель государственного регулирования, которая будет соответствовать новым целям и приоритетам государственного регулирования и обеспечит продовольственную безопасность государства.

Ключевые слова: публичное администрирование, государственное регулирование, принципы государственного регулирования, управления отраслевой структурой, аграрные предприятия, эффективность.

Abstract.

Maznev G.E., Vlasenko T.V. Government regulation principles in the management of the branch structure of agricultural enterprises.

The aim of the research is the development of theoretical approaches and study the basic principles of state regulation in the management of the branch structure of agricultural enterprises. Theoretical and methodological basis are the basic provisions of the theory of governance, scientific works of scientists regulations. Use the abstract-logical, historical and monographic research methods. The necessity of state regulation in the management of the branch structure of agricultural enterprises. Analyzed and proposed the basic principles of a modern system of state regulation of agrarian enterprises. Scientific novelty lies in the justification of the basic principles of state regulation in the management of the branch structure of agricultural enterprises. Results of the study can be used by regulatory agencies in the formation of the strategic directions of regulation of agricultural production. Further research should be directed at the development of mutually agreed methods of state regulation. It is necessary to overcome the non-adaptive model of state regulation, which will comply with the new objectives and priorities of government regulation and ensure food security of the state.

Key words: Public administration, government regulation, principles of government regulation, managing the industrial structure, agricultural enterprises efficiency.